

Poslechové testy typu „Řečový vzor“

Veronika Homolková

Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

Tento příspěvek se věnuje tématu foneticko-percepčnímu a zároveň se týká problematiky mediální komunikace. Poslechové testy typu „Řečový vzor“ slouží k mapování podoby mluvených projevů u současných mluvčích v rozhlase nebo v televizi. Ve Fonetickém ústavu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze vznikají v poměrně hojném počtu již delší dobu, jejich výsledky jsou pravidelně publikovány, nejnověji se jim v několika článcích věnuje časopis *Čeština doma a ve světě* (č. 1 – 2, 2008; tam viz také bibliografii k tomuto tématu).

Termín „řečový vzor“ u těchto testů nemá jen pozitivní význam; neslouží k označování řečové normy, která by byla vyžadována. Za řečový vzor je považován každý mluvčí, který svým (pravidelným) vystupováním působí (tak či onak) na širokou veřejnost, nejčastěji tedy prostřednictvím médií.

Při hodnocení daného mluvčího v těchto testech jde především o zaznamenání subjektivního spontánního pocitu, ne o detailní fonetickou analýzu. Posluchači jsou proto instruováni, aby brali v potaz nejen správnou a zřetelnou výslovnost, ale i například mluvní tempo, umístění nádechů, hlasitost projevu a celkové působení mluvčího (příjemnou výšku a barvu hlasu atd.). Tento typ testu nelze použít k hodnocení výkonu posluchače, ve výsledcích znamená odchylka od průměru obvykle odlišnou míru vkusu nebo dávku tolerance v požadavcích na profesionální mluvčí.

V následující části příspěvku se podíváme na výsledky testu Řečový vzor, který jsem zadala neprofesionálním posluchačům, rodilým mluvčím češtiny studujícím germanistiku na FF UK.¹ Testování se zúčastnilo 22 posluchačů. Ti měli ohodnotit 4 profesionální moderátory ČT1, jež se v době vzniku testu (rok 2005) pravidelně střídali v uvádění dvou populárně-naučných zeměpisných pořadů vysílaných v neděli dopoledne – *Objektivu* a *Toulavé kamery*. Jména mluvčích nejsou nikdy předem sdělena. Protože jednotlivé mluvní výkony moderátorů jsou v těchto pořadech poměrně krátké, vybrala jsem od každého z nich 3 promluvy tak, aby dohromady trvaly přibližně jednu minutu. Také zvuková kvalita musela být vyhovující, vyhýbala jsem se například situacím, v nichž byla řeč podkreslena hudbou.

Posluchači byli instruováni, aby v průběhu testu v hodnotící tabulce zakroužkovali v každém řádku vždy jedno číslo, které nejlépe vyjadřuje jejich názor. Hodnotilo se takto: sedmička vyjadřuje, že mluvčí je ideální, opravdu by mohl sloužit jako vynikající řečový vzor, jednička pak pravý opak, tento mluvčí působí zcela nepřijatelně. Šestka znamená velmi dobrý projev, pětka dobrý projev; čtyřka označuje neutrální výkon, tedy ani dobrý, ani špatný; trojka už hodnotí mluvčího negativně, dvojka pak znamená velmi špatného mluvčího.

¹ Zde čerpám z výsledků testu, který vznikl v rámci semináře *Teorie a praxe řečové komunikace II* pod vedením PhDr. Pavla Machače, Ph.D.

Následující tabulka 1 uvádí pořadí zkoumaných moderátorů podle přijatelnosti pro posluchače. Maximálně mohl každý mluvčí získat 154 bodů, minimálně pak 22.

Tabulka 1

Pořadí podle úspěšnosti	Pořadí v testu	Mluvčí	Počet bodů	% z max. možných bodů
1.	3.	Toušlová	116	75,3
2.	4.	Šámalová	109	70,8
3.	2.	Maršál	105	68,2
4.	1.	Engelová	83	53,9

Mluvčí na prvních třech místech dosáhli poměrně uspokojivého výsledku (přijatelnost nad/těsně pod 70 %). Mezi nimi a mluvčí na místě čtvrtém se však v počtu dosažených bodů objevil výrazný rozdíl. Hodnocení posluchačů je tedy pro moderátorku na 4. místě oproti ostatním značně nepříznivé.

Žádný z moderátorů Objektivu ani Toulavé kamery se posluchačům nezdál nepříjemný, nikdo však také nebyl hodnocen jako zcela bezvadný, vynikající mluvčí. Po provedení fonetické analýzy zkoumaných projevů jsem došla k závěru, že posluchači posuzují přijatelnost řečového vzoru podle řady různých faktorů. Pokud se totiž detailněji zaměříme například na odchylky od ortoepie, nejčastěji se jich dopouští paradoxně mluvčí, která v přijatelnosti dosáhla hodnocení nejlepšího. Zde lze položit otázku, zda u posluchačů tohoto testu při hodnocení nepřevládá např. faktor příjemné barvy a výšky hlasu, nebo do jaké míry posluchači odchylky od spisovného standardu vnímají. Abychom ale výsledky mohli považovat za relevantní, je potřeba otestovat větší počet srovnatelných posluchačů.

V další části příspěvku se zaměříme na výsledky stejného testu, kterého se mohli zúčastnit ti, kteří byli osobně přítomni při prezentaci tohoto referátu na XVIII. kolokviu mladých jazykovedců (4. 12. 2008). Testování se zúčastnilo 23 posluchačů. Všechna takto získaná data jsou uvedena v tabulce 4 v příloze na konci článku.

Následující tabulka 2 uvádí pořadí zkoumaných moderátorů podle celkové úspěšnosti. Maximálně mohl každý mluvčí získat 161 bodů, minimálně pak 23.

Tabulka 2

Pořadí podle úspěšnosti	Pořadí v testu	Mluvčí	Počet bodů	% z max. možných bodů
1.	2.	Maršál	112	69,6
2. – 3.	4.	Šámalová	110	68,3
2. – 3.	3.	Toušlová	110	68,3
4.	1.	Engelová	92	57,1

Celkově lze konstatovat, že účastníci kolokvia hodnotili moderátory velmi podobně jako studenti germanistiky na FF UK, jejichž výsledky jsem uvedla výše. Mluvčí na prvních třech místech dosahují poměrně dobrého výsledku (přijatelnost těsně pod 70 %). Jejich celkové pořadí se sice proměnilo, rozdíly mezi nimi jsou však velmi malé

(t-testy² ukázaly jejich statistickou nevýznamnost). Pro moderátorku na posledním místě je hodnocení oproti ostatním stejně nepříznivé jako u předchozího testování.

Testu konaného během Kolokvia se zúčastnili jak posluchači z Česka, tak samozřejmě i ze Slovenska. Pokud na formuláři vyplnili místo narození a místo dlouhodobého bydliště, mohli být zařazeni i do následující analýzy, která porovnává hodnocení moderátorů na základě rozlišení těchto parametrů. První skupinu tvoří ti posluchači, kteří se narodili i dlouhodobě žijí v Česku, druhou pak ti, kteří se narodili a dlouhodobě žijí na Slovensku. Účastníky, kteří do těchto kategorií nespádají (např. se narodili na Slovensku, ale již dlouho žijí v Česku), jsem do hodnocení nezahrnovala (stejně jako ty, kteří potřebné údaje neuvedli).

Tabulka 3 udává výsledky pro zkoumané moderátory tak, jak je hodnotilo 8 posluchačů z Česka. Maximálně mohl každý mluvčí získat 56 bodů, minimálně pak 8.

Tabulka 3

Pořadí podle úspěšnosti	Pořadí v testu	Mluvčí	Počet bodů	% z max. možných bodů
1. – 2.	2.	Maršál	39	69,6
1. – 2.	4.	Šámalová	39	69,6
3.	3.	Toušlová	35	62,5
4.	1.	Engelová	26	46,4

Jako u předcházejících výsledků lze opět pozorovat, že moderátoři na prvních třech místech dosahují uspokojivého (a velmi vyrovnaného) hodnocení, zatímco moderátorka na místě posledním je posuzována spíše negativně.

Pokud se ale zaměříme na skupinu 12 slovenských posluchačů, výsledky se možná poněkud překvapivě promění (viz tabulku 4). V tomto případě mohl každý mluvčí získat maximálně 84 bodů, minimálně pak 12.

Tabulka 4

Pořadí podle úspěšnosti	Pořadí v testu	Mluvčí	Počet bodů	% z max. možných bodů
1.	3.	Toušlová	58	69,0
2.	2.	Maršál	57	67,9
3.	1.	Engelová	54	64,3
4.	4.	Šámalová	53	63,1

Hodnocení je poměrně příznivé pro všechny 4 moderátory a na základě provedení t-testů lze konstatovat, že rozdíly mezi jednotlivými výsledky jsou statisticky zanedbatelné. Moderátorka, která se pro české posluchače zdála nejméně přijatelná, na posluchače slovenské takto negativně nepůsobí. Pravděpodobně se tedy v jejím případě nebude jednat např. o faktor nepříjemné barvy nebo výšky hlasu (o němž předpokládáme,

² Tzv. t-testy jsou statistickou metodou používanou při porovnávání aritmetických průměrů hodnot zjištěných u dvou skupin případů.

že bude působit podobně na posluchače bez ohledu na jejich jazykový původ), který by měl na hodnocení podstatný vliv. Vzhledem k nízkému počtu posluchačů v obou skupinách však z tohoto srovnání nelze činit jednoznačné závěry.

Příloha – tabulka 5 (primární data získaná na KMJ)

Posluchač	Místo narození	Bydliště	Engelová	Maršál	Toušlová	Šámalová	Celkový počet bodů udělených posluchačem
Xaverius	?	?	3	6	7	6	22
Deli	?	?	4	6	5	6	21
PŠ	č	č	3	5	5	5	18
253	č	č	4	5	4	6	19
Tk	č	č	3	5	3	5	16
Markéta	č	č	3	4	5	5	17
ŠŠ	č	č	3	4	4	6	17
Žaneta	č	č	5	6	6	5	22
Merry Hitchhiker	č	č	2	3	2	2	9
Limonáda	č	č	3	7	6	5	21
Marek	s	č	5	4	5	6	20
Gabi	s	s	7	5	6	6	24
Íka	s	s	5	4	6	4	19
otec	s	s	6	6	6	5	23
mo	s	s	4	3	5	6	18
423*	s	s	5	6	4	5	20
Monika	s	s	4	2	3	2	11
K.	s	s	3	4	6	5	18
P.K.	s	s	4	6	6	3	19
PLK28	s	s	4	5	3	5	17
Púpava	s	s	4	6	3	4	17
Blumchen	s	s	5	6	4	6	21
EC	s	s	3	4	6	2	15
celkový počet bodů pro mluvčího			92	112	110	110	

č	...	Česko
s	...	Slovensko
žluté podbarvení	...	nejnáročnější posluchač
tyrkysové podbarvení	...	nejtolerantnější posluchač